

Tymowski, Michał

"Istoria Afriki. Chrestomatia",
sostawitiele S. J. Berzina, L. E. Kubbel,
Moskwa 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/4, 784-785

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Istoria Afriki. Chrestomatia, sostawiteli S. J. Berzina, L. E. Kubbel, Izdatelstwo „Nauka”, Moskwa 1979, s. 383.

Rosnące zainteresowanie historią Afryki oraz potrzeby dydaktyczne, związane z kształceniem orientalistów, spowodowały — jak piszą autorzy wyboru we wstępie — że konieczne stało się wydanie w Związku Radzieckim wyboru źródeł do dziejów Afryki. Tom ten, wobec braku podobnych wydawnictw w naszym kraju, może służyć także polskim studentom afrykanistyki.

Książka zawiera 38 tekstów źródłowych pochodzących z okresu od XVI w. p.n.e. do początku XVI w. n.e. Jest to więc okres ogromnie długi, w ciągu którego społeczeństwa afrykańskie przeszły wiele zmian we wszystkich dziedzinach życia, a i obraz Afryki ulegał poszerzeniu. poprzez ciągły napływ informacji o ludach i regionach wcześniej Arabom oraz Europejczykom nieznanym. Wybranie odpowiednich źródeł dla tak długiego okresu i dla tak wielu ludów, znajdujących się na różnym poziomie rozwoju, jest zadaniem bardzo trudnym. Siłą rzeczy, nawet w o wiele obszerniejszej książce, musi to być materiał wrywkowy.

Autorzy pragnęli przedstawić teksty najbardziej znane i najczęściej wykorzystywane, a więc i najwartościowsze.

Mamy w tomie znaczną liczbę źródeł pochodzących ze świata starożytnego — od tekstów ze świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari począwszy (XVI w. pne), poprzez teksty fenickie (wyprawa Hannona), dzieła Herodota, Strabona, Pliniusza Starszego, Tacyta, Ptolemeusza i innych. Źródła te dotyczą oczywiście tylko tej części kontynentu, która znana była w starożytności.

Niewiele źródeł umieszczonych w wydawnictwie pochodzi z IV, V i VI w. n.e. — co zresztą odbija dobrze ogólny brak źródeł pisanych do dziejów Afryki w tym okresie. Do najciekawszych należą tu inskrypcje z Aksum (IV w. n.e.). Po znacznej luce, od VIII w. n.e. począwszy zaczyna się obfitość źródeł arabskich. W wydawnictwie są to teksty Al Jakubiego (IX w.), Al Masudiego i Ibn Haukala, El Bekriego (XI), Al Idrisiego (XII), Jakuta i Ibn Saida (XIII), Al Omariego i Ibn Batuty (XIV), Ibn Chalduna i Al Makriziego (XV w.). Jest to więc wybór bardzo pełny. Dawano do tego trzy zestawy tekstów pochodzących z Etiopii z XIV—XV w., oraz fragmenty dzieł Europejczyków: Ca da Mosto (XV w.), Valentima Fernandes i Leona Afrykańczyka (pierwsza połowa XVI w.). Tak więc wybór źródeł etiopskich, a już szczególnie europejskich, jest niepełny i znacznie odbiega pod tym względem od zestawu źródeł arabskich. Z najbardziej znanych tekstów zabrakło kroniki Zurary, listu Malfantego, relacji Diogo Gomeza, dzieł Pigafetty i João Barrosa oraz dokumentów portugalskich z XV i początku XVI w. Tak nierówne potraktowanie źródeł arabskich i europejskich nie może być tłumaczone faktem, że dzieła spisane w Europie opisywały Afrykę z zewnątrz, podobnie bowiem było w przypadku Arabów. Do źródeł rodzimych zamieszczonych w omawianym tomie należą te, które powstały w Kuszu, Aksum, Nubii i Etiopii.

O doborze typów źródeł zdecydowało ograniczenie, które — moim zdaniem niesłusznie — przyjęli wydawcy. Są to wszystko źródła pisane, przede wszystkim narracyjne: dzieła geograficzne, kroniki, kilka locji, a także inskrypcje — również o charakterze narracyjnym. Takie ograniczenie zubaża obraz przeszłości Afryki, daje przewagę źródłom powstającym na zewnątrz, informuje lepiej o stanie wiedzy o Afryce w świecie śródziemnomorskim niż o samych dziejach Afryki. Uniemożliwia ono zapoznanie studentów ze stosowanymi obecnie przez afrykanistów metodami pracy. Metody te wymagają bowiem wykorzystania i innych źródeł: tradycji ustnych, wykopalisk, dzieł sztuki, oraz traktowanych jako źródło wyników badań językoznawczych, etnologicznych i geograficznych. Prezentacja takich typów źródeł jest oczywiście trudniejsza, ale możliwa. Jest już zresztą powszechnie przyjęte, że w wyborach źródeł dla na przykład średniowiecza europejskiego, umieszcza się wyniki badań archeologicznych, botanicznych, plany budowli, fotografie dzieł sztuki wraz z komentarzami. Można to było uczynić także w omawianej książce. Podobnie warto było umieścić przynajmniej jeden przykład tradycji ustnej, spośród tych dzieł, które są już dobrze przebadane i skomentowane. Uzu-

pełnienie wyboru o te typy źródeł, nawet przy pominięciu części tekstów arabskich, byłoby dla omawianej książki i dla jej czytelników korzystne.

We wstępie redaktorzy tomu podają, że traktują tę książkę jako pierwszy krok w upowszechnianiu znajomości źródeł do historii Afryki. Jeżeli tak, należałoby oczekiwać następnych takich wydawnictw, prezentujących wspomniane, pominięte typy źródeł.

Książka zawiera dobre mapy Afryki z umiejscowieniem nazw występujących w źródłach, wykaz miar i wag, ich przeliczenia na miary współczesne oraz indeks. Każdy tekst poprzedza wprowadzenie, omawiające charakter źródła, podające podstawowe wiadomości o autorze oraz o najważniejszej literaturze z tekstem związanej.

M. T.

Deutschland und Österreich. Ein bilaterales Geschichtsbuch, Hrsg. v. Robert A. Kann und Friedrich E. Prinz, Jugend und Volk, Wien-München 1980, s. 596.

Znajomość historii sąsiednich narodów i stosunków z nimi jest bardzo pomocna dla zrozumienia dziejów własnej ojczyzny. Wychodząc z tego założenia wiedeńsko-monachijskie wydawnictwo Jugend und Volk przystąpiło do publikowania serii „podręczników historii bilateralnej”. Pierwszą książką tej edycji była „Österreich und Italien” napisana w 1973 roku przez Adama Wandruszkę i Silvio Furlaniego, wydana następnie w Bolonii po włosku. Nie unikając problemów sprzecznych i nie próbując niczego upiększać obaj autorzy starali się wyjaśnić najpoważniejsze problemy sąsiedzkiego współistnienia Austrii i Italii. Owa inicjatywa wydawnicza została gorąco poparta przez UNESCO. W przygotowaniu znajdują się kolejne „podręczniki historii bilateralnej” — austriacko-węgierski i austriacko-polski, choć ich edycja napotyka na pewne przeszkody.

„Deutschland und Österreich” jest drugą pozycją serii. Zawiera analizę politycznych, duchowych, społecznych i gospodarczych stosunków istniejących między dwoma jednostkami polityczno-historycznymi, związanymi genetycznie i obecnie, po nieudanych próbach zjednoczenia, pokojowo i przyjacielsko koegzystującymi. Redakcją książki zajęli się Robert A. Kann — nowożytnik z Uniwersytetu New Jersey, w latach 1973—1974 i po roku 1976 *Gastprofessor* w Wiedniu oraz Friedrich E. Prinz — mediewista i profesor uniwersytetu w Monachium specjalizujący się także w dziejach Bawarii. W przeciwieństwie do pierwszej pozycji serii „Deutschland und Österreich” nie jest pracą dwóch autorów konfrontujących swe poglądy na problemy sąsiedzkich stosunków dwóch narodów lecz zawiera 20 artykułów specjalistów od poszczególnych zagadnień. W pierwszej części pracy F. E. Prinz, V. Press, W. Hubatsch, A. Wandruszka, R. A. Kann i A. Ableitinger opisują dzieje obu krajów od ósmego wieku do czasów współczesnych i tylko problem Anschlussu został przedstawiony dwukrotnie — z austriackiego i niemieckiego punktu widzenia (G. Botz i A. Hillgruber). W drugiej części zrezygnowano z układu chronologicznego na korzyść rzeczowego; G. May i E. Kowács omawiają niemiecki i austriacki sposób widzenia problemów protestantyzmu i katolicyzmu, R. Bauer, R. Wagner-Rieger i C. Dahlhaus zajmują się literaturą, sztuką i muzyką, K. E. Born i H. Matis referują stosunki gospodarcze, P. Burian i R. A. Kann analizują sytuację narodowościową monarchii habsburskiej, H. Mommsen, M. Glettler i J. Ch. Allmayer-Beck opisują dzieje ruchu robotniczego, politykę oświatową i zagadnienia wojskowe w obu krajach.

Obok nazwisk znakomitych historyków i interesującej ogólnej koncepcji książka zwraca na siebie uwagę starannością wydania, doskonałą, obszerną bibliografią zaopatrzoną w dodatkowe pomocnicze komentarze, szczegółowymi indeksami oraz barwnymi, przejrzystymi (choć z polskiego punktu widzenia rewizjonistycznymi) mapami.

P. W.